

Religinės tapatybės formavimas: atvejis Laukuvos parapijoje*

Danguolė Svidinskaitė

Renkant etnografinę medžiagą liaudiškojo religingumo tema pokalbių metu asmenys, ypač vyresnės kartos, dažnai tvirtai akcentavo savo religines tapatybes bei jų pastovumą visą gyvenimą. Kaip susiformuoja ar suformuojama „stabili“ asmens religinė tapatybė? Lietuvos etnologiniuose ir etnopedagoginiuose tyrinėjimuose atkreiptas dėmesys į religinio auklėjimo, šeimos, bendruomenės, religinės institucijos ir religinio autoriteto, lyties, šventos vietos ir laiko, religinių praktikų, moralės veiksnius.

Angelė Vyšniauskaitė, Rasa Račiūnaitė, Romanas Vasiliauskas, rašydami apie tradicinės valstiečių šeimos vaidmenį jaunosios kartos socializacijoje, atkreipė dėmesį į socialinio moralinio ir religinio auklėjimo susipynimą, šeimos narių vaidmenį¹. Račiūnaitė pažymėjo, jog daugiausia tuo rūpinosi motina. Akcentuotas tiek savaiminis, o kartu ir vaikui suprantamas, įtaigus, tiek formalus religinio mokymo aspektai². Pasak Irenos Čepienės, nagrinėjusios vaikų religinį auklėjimą Žemaitijoje (Šiaulėnų apylinkėse), pagrindinis vaidmuo priklausė tėvams. Religinis auklėjimas buvo grindžiamas kaimo žmonių religine patirtimi ir religine praktika. Ji pažymėjo religinę patirtį formavusius veiksnius: religinių jausmų skatinimą, tikėjimo pažinimo perteikimą, moralinių vertybių ugdymą. Atkreipusi dėmesį į su kūdikio krikštu (krikštynomis) siejamą religinio gyvenimo pradžią, sąmoningą tikėjimo pažinimą siejo su pasirengimu Pirmajai Komunijai. Pažymėjo „davatkos“ vaidmenį. Taip pat atkreipė dėmesį į šeimų socialinius, ekonominius bei religinius skirtumus³.

Aleksandras Pakalniškis, apibūdindamas žemaičių kaimo žmonių tikėjimą, akcentavo krikštą kaip religinės ir žmogaus tapatybės suformavimą. Tačiau jis taip pat aptarė kitų veiksmų įtaką asmens religinei tapatybei suteikiant paplitusią ir socialiai priimtina formą. Pabrėždamas krikšto ir Pirmosios Komunijos ritualų būtinybę, Pirmąją Komuniją siejo su religinio mokymo aspektu ir vertino kaip sukeliančią socialinių nepatogumų. Sutvirtinimo sakramentas, pasak jo, įtvirtina asmens amžiaus socialinį tarpinį. Šis autorius taip pat atkreipė dėmesį į religinio autoriteto – kunigo – vaidmenį prižiūrint religinio mokymo rezultatus⁴. Rasa Paukštytė akcentavo krikšto svarbą kūdikiui įteisinti religinėje ir kaimo bendruomenėje bei šeimos, bendruomenės, Bažnyčios įtaką šiam procesui. Pasak jos, sovietiniu laikotarpiu šiek tiek pakito krikšto pavidai-

* Straipsnis aprobuotas serijos „Lietuvos valsčiai“ Mokslo darbų komisijos. Leidyklai įteiktas 2003 02 13.

¹ Vyšniauskaitė A. Šeimos buitis ir papročiai, Vyšniauskaitė A. (red.), *Lietuvių etnografijos bruožai*. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1964, p. 460; Račiūnaitė R. Kai kurie XX a. žemaičių šeimos gyvenimo aspektai, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai*, 1996, t. 16, p. 339; Račiūnaitė R. *Moteris tradicinėje lietuvių kultūroje: gyvenimo ciklo papročiai (XIX a. pabaiga – XX a. viduryje)*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2002, p. 72–81; Vasiliauskas R. Vaiko dora liaudies išmintyje, *Pedagogika*, 2000, t. 40, p. 48–55; Vasiliauskas R. Tradicinės lietuvių liaudies pedagogikos istorinė-kultūrinė raida XIX a. antrojoje pusėje – XX a. pradžioje, *Pedagogika*, 2000, t. 43, p. 154–162.

² Končius I. *Žemaičio šnekos*, Vilnius: Vaga, 1996, p. 220.

³ Čepienė I. Vaikų religinis auklėjimas Lietuvos kaime XX a. pirmojoje pusėje, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, 1997, t. 11, p. 75–82.

⁴ Pakalniškis A. *Žemaičiai: etnografija*, Chicago, Illinois: S. Jankus, 1977, p. 150–164.

las, t. y. ritualas buvo išlaptintas ir sumažėjo bendruomenės atsakomybės jausmas bei kontrolė⁵.

Straipsnio autorės tyrimas Dzūkijos bendruomenėje atskleidė, jog asmens religingumą pirmieji paprastai pradeda formuoti artimiausi šeimos nariai. Paprastai jie išlieka ir pagrindiniai asmens religingumo bei religinės tapatybės kūrėjai. Šeimos ir vietinės bendruomenės religines tapatybes jungiantys saitai garantuoja asmens religinės tapatybės pastovumą istoriniame laike⁶.

Šiame straipsnyje siekiama nagrinėti religinės tapatybės naratyvą apie jos pačios formavimą Žemaitijos etnografiniame regione, t. y. Laukuvos parapijoje. Straipsnio tikslas – nagrinėti religinės tapatybės (katalikiškosios) formavimo atvejį atkreipiant dėmesį į šeimos socialinę kultūrinę aplinką. Kokie veiksniai ją formuoja? Kokie šeimos ir atskirų jos narių, vietinės bendruomenės, religinio autoriteto, paties asmens, moralės, daiktų vaidmenys šiame procese? Straipsnio pagrindas yra struktūruotas ir kartais laisvas pokalbis su Laukuvos miestelyje gyvenančia moterimi religingumo tema. Buvo atliktas jo garso įrašas. Pokalbis vyko 2001 m. „Versmės“ leidyklos organizuotos ekspedicijos Laukuvoje metu. Pas moterį lankiausi du kartus. Ji kalbėjo noriai. Pažymėtina, jog kalbant apie asmens santykį su religija (tikėjimu) kreiptas dėmesys į biografijos aspektus.

Socialinis kultūrinis asmens ir jo šeimos apibūdinimas. Moteris visą gyvenimą praleido Laukuvos parapijoje. Ji gimė 1928 m. Siautelių kaime, iš kurio kilęs jos tėvas. Būdamą septynerių metų ji išėjo tarnauti pas tetą ir gyveno Kikonų kaime, iš kurio kilusi jos mama. Tuo metu ji daugiau laiko praleido šeimoje, kur gyveno ir seneliai. Ištekėjusi apie dešimt metų gyveno Selvestrų kaime. Vėliau persikėlė į Laukuvą. Tėvai turėjo apie 12 ha žemės.

Moters išsilavinimas – dvi klasės. Moka skaityti ir rašyti. Tėvai buvę bemoksliai, nors tėvas mokėjo šiek tiek skaityti. Mama nemokėjo skaityti iš maldaknygės.

Šeimoje augo penki vaikai: brolis ir 4 seserys. Ji buvo vidurinė pagal gimimo metus.

Ištekėjo 1948 m. Turi sūnų ir dukrą.

Pažymėtina, jog nuo jų vienišio Siautelių kaime iki Laukuvos bažnyčios buvo apie dešimt kilometrų. Gyvenant Selvestrų kaime iki bažnyčios buvo apie septynis kilometrus.

Norėtusi atkreipti dėmesį į keletą asmenį ir šeimą apibūdinančių aspektų, suteikiančių savitumo nagrinėjamam atvejui. Tėvų turėtos žemės kiekis buvo mažesnis už ūkių ploto vidurkį Tauragės apskrityje⁷. Moteris ir jos šeima priklausė valstiečių sluoksniui, kuriam būdingas nedidelis išsilavinimas. Ji palaikė šeimos ir giminystės ryšius: kurį laiką gyveno kartu su tetomis ir seneliais. Daroma prielaida, jog bendravimas su seneliais galėjo turėti įtakos anūkės pa-

⁵ Paukštytė R. *Gimtuvės ir krikščynos Lietuvos kaimo gyvenime XIX a. pabaigoje – XX a. pirmojoje pusėje*, Vilnius: Diemedžio leidykla, 1999; Paukštytė-Šaknienė R. Merkinieškių gimtuvės ir krikščynos: tradicinių kultūros elementų sklaida XX amžiuje, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, 2002, t. 21, p. 143–172; Paukštytė-Šaknienė R. Krikščynos ir vardynos šiaurės rytų Lietuvoje XX a. antrojoje pusėje, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, 2001, t. 19, p. 243–266.

⁶ Svidinskaitė D. Religingumas, tapatumas ir istorinis laikas, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, 2002, t. 21, p. 213–239.

⁷ Vaskela G. *Žemės reforma Lietuvoje 1919–1940 m.: analizuojant Rytų ir Vidurio Europos agrarinės raidos XX a. III–IV dešimtmečiais tendencijas*, Vilnius: LII leidykla, 1998, p. 202.

Laukuvoos tretininkų religinė bendrija. Viduryje – klebonas Kazimieras Gaščiūnas. Apie 1935 m. Iš B. Rocevičiūtės albumo. 2001 m. perpaveikslavo Z. Juškevičius

saulėjautai, tuo labiau, kad seneliai buvo ilgaamžiai. Senelis mirė sulaukęs 110, o senelė – 101 metų. Tetos, su kuria gyveno, priklausymas tretininkų religinei bendrijai taip pat darė įtaką jos religingumui formuoti.

Be to, religingumui formuoti turėjo įtakos ir atstumas nuo gyvenamosios vietos iki bažnyčios. Didelis atstumas gali ir padidinti, ir sumažinti bažnyčios lankymo norą, daryti įtaką ne tik religinių praktikų dažnumui ar retumui, bet ir jų savitumui, bendravimui su religiniu autoritetu. Su tuo susijęs ir asmens, šeimos narių, vietinės kaimo bendruomenės religingumo pobūdis.

Religinė tapatybė ir šeima. Pokalbio pradžioje teiraujantis moters apie tam tikrus jos gyvenimo faktus, biografijos kontekste ji keletą kartų akcentavo savo tėvų santykį su religija (tikėjimu) tardama, jog jie buvo labai tikintys. Pradedant pokalbį religingumo tyrimų tema, paklausta apie jos pačios santykį su religija (tikėjimu), moteris atsakė: „*aš jau tikinti esu, tikinti*“⁸. Iš karto teiraujantis apie jos ir šeimos narių konfesinę priklausomybę, buvo akcentuota vienoda visų šeimos narių tikyba – katalikų. Norėusi pažymėti, jog moters ir jos šeimos narių religines tapatybes apibrėžia būtent „tikėjimo“ sąvoka. Nepaisant to, jog kiekvienam žmogui būdingas savitas požiūris į tam tikrus religijos, jos autoritetų, Bažnyčios veiklos aspektus, šis santykio su tikėjimu akcentavimas reiškia katalikų tikybos (religijos) normų pripažinimą. Atsižvelgiant į tai, pokalbyje dažniau vartotas tikėjimo terminas, pirma, kaip labiau priimtinesnis asmeniui, antra, adekvačiau atskleidžiantis nagrinėjamą religingumo reiškinį.

Pateikiamas pasakojimo fragmentas rodo, jog moters religinė tapatybė yra glaudžiai susijusi su šeimos religiniu tapatumu. Viena vertus, akcentuojamas šeimos religinio tapatumo kolektyviškumas, kita vertus, jis yra pateikiamas kaip vientisas šeimos narių religinių tapatybių socialinis kultūrinis audinys.

„Visi katalika, katalika. Visi, Jėzau [katalikai]. Babūni kap buvo mona... mamas mama, tievuks – jergau, buvo tikuntys baisiau-

⁸ Lietuvos istorijos instituto Etnologijos skyriaus rankraštynas (toliau – ES), b. 2187, l. 7.

se. A tikuntys baisyse buva. Mamas sesū buva tretininkė. Tretininkė buva. Nažanuota i mirė“⁹.

Neabejotiną šeimos narių religinio tapatumo vienovę išreiškia apibendrinantis žodis „visi“. Šią vienovę užtikrina vyresnių šeimos kartų religinių tapatybių kokybinis kiekybinis apibūdinimas. Tai senelių ir tėvų karta. Pasakojime pirmas minimas šeimos narys yra bobutė – mamos mama. Galime pastebėti, kad mamos giminės linijai priklausančios šeimos narius su pasakotoja kurį laiką siejo ir ta pati gyvenamoji vieta. Tačiau teta dar priklausė ir religinei tretininkų bendrijai. Ši priklausomybė taip pat patvirtina šeimos religinio tapatumo vienovę. Paklausus apie moters vaikų religines tapatybes, paaiškėja, jog šeimos religinio tapatumo saitai jungia ir jaunesnės kartos atstovų religines tapatybes.

Taigi grupinis šeimos religinis tapatumas vienija kelių kartų religines tapatybes. Tačiau pažymėtina, jog šeimos ir pasakotojos religinio tapatumo vienovę užtikrina, būtent, vyresnių kartų šeimos narių religinės tapatybės.

Religingumo kūrėjai-asmenys. Religingumo kūrimą apibrėžia žodžiai: „*nu pat mažens*“. Vienas iš pirmųjų religingumo kūrimo etapų yra mokymas persižegnoti ir poterių – tą vyresnių kartų šeimos nariai liepia reguliariai atlikti. Šis mokymas integruotas į šeimos gyvenimą. Viena vertus, jis įsiličia į kasdieninės veiklos ritmą, antra vertus, priderinamas prie šiek tiek rečiau pasitaikančių reiškinų. Taigi atrodo visiškai įprasta, jog kaip pagrindiniai religingumo kūrėjai įvardijami tėvai. Pažymimas lygiavertis abiejų jų vaidmuo:

„Mama lypdava melstys, puoterius vakare kalbėti, vakari saka, a perkūnija grūmies, ar kas, tujau suklypdys mumis, tievelis sakys: melskities. Nu pat mažens, aukliejims.

*D. S. O tai mama ar tėvelis daugiau?
I mama, i tėvelis – abudu. Abudu abudu“¹⁰.*

Nors religingumo mokė abu tėvai, pirmoji religingumo kūrėja vis dėlto buvo mama: „*Nu vot mama puoterius mokindavo, atsisies, puoterius mokins“¹¹.*

Atsižvelgiant į tai, jog pasakotoja vaikystėje kurį laiką praleido ne tėvų, o senelių ir mamos seserų (tetų) namuose,

*Pasakotojos mama
Valerija Stirbaitė (dar
netekėjusi) su savo
seserimi Laukuvoje.
(Tuo metu gyveno
Kikonų kaime.)
V. Astrauskienės
(Jucevičiūtės) nuotr.*

⁹ *Ten pat.*

¹⁰ *Ten pat*, l. 17.

¹¹ *Ten pat.*

tuo metu jos religingumo kūrimu daugiausia ir rūpindavosi bobutė bei tetos. Kaip matysime vėliau, bobutė ir tetos yra griežtesnės religingumo mokytojos.

Šeimos narių religingumas: gyvenimo ritmo formavimas. Vyriausių šeimos narių religingumui apibūdinti pakanka tarti, jog tuo metu, kai gyveno seneliai, šventą dieną neskaldydavo net pliauskų ugniai įkurti („*žiburį neatskelsi*“). Seneliams būdingas švento ir nešvento laiko skirtimi pagrįstas gyvenimo ritmas, kurį apibrėžia taisyklės, draudžiančios ar leidžiančios ir net skatinančios dirbti. Pažymėtina, jog senelių religingumo įtaką šeimoje apibūdina kitų šeimos narių elgsena šventą dieną: jie taip pat nedirba. Nuostata nedirbti šventą dieną vienydavo visų kartų šeimos narius ir įpareigojo darbus atlikti iš anksto. Prie šio gyvenimo ritmo buvo pratinama ir jauniausioji karta. Kaip rodo pateikiamas pavyzdys, nepaisant vaikai būtinų fizinių pastangų, jis stengiasi kuo geriau atlikti darbą, kad pasirengtų šventai dienai ir patvirtintų minėtųjų gyvenimo ritmą palaikančių principų galiojimą šeimoje. Tačiau būtinybę nedirbti šventą dieną ir kartu darbinę etiką garantuoja vyresnės kartos, ypač seneliai. Jų religingumui būdinga gyvenimo ritmą palaikančių principų žinojimo bei laikymosi ir perdavimo jaunesnėms kartoms vienovė („*ta tuoks buva tikiejims baisiausis*“).

„Vajergau, kap babūneli buva, senelis buva, vojei vojei vojei vojei tikiejims, žiburi neatskelsi. Senuovie, kada aš augau, pi ciuoci kap buvau, mana tievelis žiburi prisiskalda, prilypma skaldyt žiburi, žina, vaiks da tyk jieguos neturiesu, lyps su kirviu, kap tas, biški paskrumbysu, žiburi skaldyt, kad jau priskaldysu, su buntuku surišiu, su buntuku, kad jau turietum, kad šventą dyna nariakt žiburaliū peilį pajimt, vo daba, jergau, i miškus pjaut galema“¹².

Formuojant pasirengimo šventai dienai ir elgsenos šventą dieną ritmą ypač ryškus vadovaujantis bobutės vaidmuo: ji „*lyps parsinešti*“, „*pasidieti*“.

„Iš vakara lyps i malkų parsinešti, pri kuknias pasidieti, ka nariaktu šventą dyna dirbti malkų. Ta tuoks buva tikiejims baisiausis“¹³.

„Babūni šita kap buva, mūs mamas mama, sakydava, iš vakara prisikaskit [bulvių maistui šventai dienai]“¹⁴.

Kartos kategorija glaudžiai susijusi su gyvenimo ritmą reguliuojančios taisyklės – nedirbti šventą dieną – laikymusi ar jos nepaisymu. Iš pateiktų pavyzdžių matyti, jog egzistuoja ryšys tarp konkrečių asmenų gyvenimo ir istorinio laiko ritmo. Senelių kartos laikotarpiui („*kap babūneli buva, senelis buva*“, „*babūni šita kap buva*“) taip pat suteikiamas moralinis atspalvis. Jis kontrastuoja su „*dabar*“ laikotarpiu. Pirmajam būdingas darbinės etikos formuojamas gyvenimo ritmas, antrajam – etikos pašalinimas iš darbinio proceso, t. y. švento laiko, o kartu ir ankstesnių gyvenimo ritmą apibrėžiančių principų praradimas.

¹²Ten pat, l. 19.

¹³Ten pat.

¹⁴Ten pat, l. 26.

Tėvų kartai būdingas taisyklės nedarbi šventą dieną laikymasis, tačiau kartais, kai būdavo būtinybė, toks darbas toleruojamas. Vis dėlto tėvai dažniau laikydavosi šios taisyklės ir tokią elgseną perdavė vaikams. Nors tam tikrą išlygą laikantis nuostatos nedarbi šventą dieną teikia šeimos socialinė padėtis ir istorinis laikotarpis, mama, kaip rodo pateikiamas pavyzdys, vis dėlto ne visuomet atsižvelgia į šios išlygos galimybę.

„Nu kad tap jau, kad jau neturiedava ko kurti į ugnį mama sakydava, ka, vaika, prakapuokit malkas, arba kita syki mama, atsimenu, kad jau neturieji malkas prikauptas, didelių tokių malkų parvilka, net žalynų tokių prikirstų, ta mama į vasarinį kiša, vis toliau pastum kap nudegulį, pastum ka nudeg, ka nedeg, galvuojų, kapuokit, ciela meška į kukni kemša.

D. S. *Tai čia dar prieš karą?*

Jo, po kara, prieš karą tas buvo, toks nuovargis, statyba buvo, suvargintai če buvoom, ka atsimenu, ka neleida kapuoti, vaikelį, sako, kišk į kuknį, pastūmk.

D. S. *O kodėl neleido kapot?*

Vo kad šventa buvo, šventa buvo, naleida kapuoti“¹⁵.

Gyvenimo ritmą reguliuojančios taisyklės perdavimo būdą šeimoje iliustruoja draudimas karpyti nagus šventą dieną. Šiuo atveju taisyklės efektyvumą apibrėžia velniuko, surenkančio ir panaudojančio nukirptuosius nagus, vaizdinys. Įtaigumą lemia ir jo regimybės galimybė. Šio vaizdinio regimąjį poveikį, verčiantį asmenį laikytis privalomos taisyklės, apibrėžia emocijos: „pamatytumėt“, „išsigonstumėt“, „nakarpytumėt“.

„Naleisdava, sakys, ka velniuks renk nagus i prisisagsta, ka jūs pamatytumėt naktį velniuką, jūs nabkarpytumėt niekumet nagų, nagus velniuks pajam, pryrenk tuos nagus ir prisisagsta, jūs kap pamatytumėt, saka, išsigonstumėt, jūs nakarpytumėt niekumet.

D. S. *O kur prisisagsto?*

Vo savo drabužius prisikabinie, drabužiūsi, kap meškerie prisikabinie, iš nagų.

[...] Tai mama sakydavo ir babūni sakydava jau ton, kad jau nagalima, jau nagų karpyti“¹⁷.

Švento ir nešvento laiko skirtimi pagrįstą gyvenimo ritmą formuoja ir šventinę bei kasdieninę aprangą apibrėžiančios normos. Šventinių drabužių vilkėjimas dažnai susijęs su šventos vietos – bažnyčios – lankymu, kur dažnai buvo proga susitikti su vietinės bendruomenės nariais ir kartu tam tikra pramoga gyvenimo kasdienybėje. Nagrinėjamajame pasakojime ypač ryškus apavo, kuris turi būti avimas bažnyčioje, vaizdinys.

Pirmosios Komunijos proga yra ta diena, kai į bažnyčią vedamus vaikus pagal šeimos galimybes stengtasi šven-

¹⁵*Ten pat*, l. 25–26.

¹⁶*Ten pat*, l. 25.

tiškiau aprengti ir apauti. Viena apavo pora ir jos avėsenos eiliškumas („per penkerius vaikus“) šeimoje, viena vertus, parodo, šeimos neturta, kita vertus – šeimos atsižvelgimą į švento laiko ir vietos reikalavimus bei gebėjimą susidoroti su socialine problema:

„Atsimenu, kad neturiejuom kū kuojų apauti, kad vynus kamašus nupirka per penkerius vaikus, vyni batele buva, ir visi, – ir vaikiuks, ir mergiki – prijom pri Pirmuos Komunijas su tas batelias“¹⁷.

Avėsenos bažnyčioje sampratą paryškina ir amžiaus tarpsnis. Paauglystės metais sustiprėja reikalavimai, koku apavu derėtų avėti einant į bažnyčią ir pačioje bažnyčioje. Juos paryškina ir lyties kategorija. Štai kodėl, pavyzdžiui, „didžiausios panos“ amžiuje ne visuomet priimtina kitokia šeimos nario pozicija ir šeimos socialinės galimybės. Kartais susidaro įtampa tarp švento laiko ir vietos apibrėžiamų dėvėsenos ir avėsenos normų, kurias paremia ir amžiaus tarpsnio reikalavimai, ir jų patenkinimo galimybės. Ši nepatogumą atskleidžia gėdos matmuo („sarmatysies toms naginėms“).

„D. S. O kai tarnavot, kai ganyt reikėjo, tai išleisdavo į bažnyčią? Išleisdava, išleisdava į bažnyčią, spuoruos nadarydava, – eik į bažnyčią. Ale kad tų drabužių neturieje, tas naginis riaks apsiaut, sarmatysies toms naginėms, nie vyns neidava su toms naginėms, kiti, kap tas, vis švaresni, būdava, aprengdavo ciuocis“¹⁸.

„Kad aš pana buvau jau didžiausia, kad moni ciuoci išvari su naginėms į bažnyči, ta tyk riekiau baisiause ir atsisiedau un kymuka ir riekiau, tai išnešė ciuoci kaliuošius, davė neštys kaliuošius, ta šventuorius buvo nuplyšis [apgriuvęs], ta po lentų pakišau tas naginis, kaliuošias įėjau į bažnyči, ta, Dieve, kuo napagalvuojau savie?“

D. S. Tai kiek jums metų galėjo būti?

Nu aš, nu aš aš trylikas keturiuolikas metų buvau“¹⁹.

Pateiktame pavyzdyje išryškėja bendruomenėje priimtinių normų ir giminaitės – tetos, siekiančios nepaisyti švento laiko ir vietos, taip pat ir amžiaus keliamų reikalavimų, susidūrimas. Šią įtampą paryškina ne tik jų giminystės ryšiai bei gyvenamosios vietos bendrumas, bet ir atsižvelgimas į minėtus poreikius kitose vietinės bendruomenės šeimose: „nie vyns neidava su toms naginėms, kiti, kap tas, vis švaresni, būdava, aprengdavo ciuocis“. Tokioje aplinkoje asmens vidinį dramatiškumą apibrėžia prasiveržusios emocijos ir mintys: „ta, Dieve, kuo napagalvuojau savie?“.

Taigi vyresniųjų šeimos narių religingumas formuoja švento ir nešvento laiko bei vietos skirtimi pagrįstas elgsenos taisykles bei normas šeimoje ir bendruomenėje, o kartu ir jaunesnės kartos asmens religingumą. Formuojant minėtąjį gyvenimo ritmą ryškesni šeimos moterų – bobutės, mamos, tetos – vaidmenys.

¹⁷ Ten pat, l. 17.

¹⁸ Ten pat, l. 28.

¹⁹ Ten pat, l. 17.

Bendruomeninis religingumas. Apibūdinant vietinės bendruomenės religingumą pasakotojai svarbus praeities matmuo, žymintis ankstesnį istorinį laikotarpį – „*senuovie*“ arba asmens amžiaus tarpsnį – „*jaunystie*“. Dėl idealizuotos praeities bendruomenės religingumo apibūdinimas panašus į išgyvenamo estetinio jausmo žodinę raišką. Šiam religingumui būdingas darnus kolektyvinis bendruomenės narių dalyvavimas religinėse praktikose. Šventa vieta, t. y. bažnyčia ar kryžius, yra bendruomenės vienytojai. Tai religinės praktikos išraiška, arba bendras judėjimas švento objekto link ir darnus kolektyvinis buvimas: „*žmuonis baise eidava*“, „*judie žmuonis*“, „*budies, bažnyčia pilna*“, „*i edavom gyduoti*“, „*gyduosam*“. Galime pastebėti tiek visos bendruomenės, tiek tam tikros kartos – jaunimo – kolektyviškumą. Šiam aspektui būdinga mokymo ir mokymosi, o drauge ir skirtingų kartų darna. Tam tikros būtinos jaunesnės kartos pastangos lygiaverčiai dalyvauti religinėse praktikose, pavyzdžiui, išmokti giedoti, darniai įsilieja į visuotinę dermę. Šiame kontekste jaunystės amžiaus tarpsnis suvokiamas kaip moralinio pasitenkinimo laikotarpis. Pažymėtina, jog dėl praeities matmens susidaro religingumo skirtumas ne tik tarp skirtingų laikotarpių, bet ir tarp skirtingų amžiaus tarpsnių.

„Nu kad senuovie žmuonis baise eidava, jergau, jergau, ka matytume, ir tas Prisikielims mūsų Velykų, tas, jergau, judie žmuonis iš nakties būs, budies, bažnyčia pilna, siaubas būdava. Dabar kai kas mažiau mažiau mažiau“²⁰.

„... nu vot jaunystie būs gegužines pamaldas, kur kryže, susirinkdavom jaunims, edavom gyduoti pri kryžiaus, senelė kuokia, kap tas, jau pravadninki būs, mumis muokys gyduoti. Nu ta i edavom pri kryžių, gyduosam, kad prisiversdami, muokiesi namuokiesi, išmokti turiesi ir viskas, vo, būdava baise gera tų jaunimui, jauni, laba gera“²¹.

Taigi asmens religingumo kūrimas vyksta kolektyviškumu pagrįsto bendruomeninio religingumo fone.

Moralinių normų diegimas: įpratimas. Moralinės normos tvarko šeimos veiklą. Prie jų vaikas pratinamas nuo pat vaikystės. Viena iš tokių normų yra religinė praktika. Prie jos įpratina ne tik reguliarius kartojimas, bet ir derinimas su vaikystės amžiaus norų įvairove, pavyzdžiui, „*pabiegiuoti*“, „*pažaisti*“ ir kitais. Karts nuo karto įgyvendinami šie norai leidžia peržengti tam tikras mokymo monotonijos ribas. Jie rodo ir savaiminį išmoktosios religinės praktikos pritaikomumą bei poreikį vaikystėje, taip pat jos vartojimo sferą. Tokiu būdu žaidybinė forma padeda įtvirtinti religingumo įprotį.

„Nu pradijeji mokinti žegnuotys, mokinti jau nu penkių metų pradijeji. Biegsu, kap tas, a mama tikta išes karvių milžti, aš noriesu baise verpti, ta mama verpdava, aš pribiegsu, mama, tèn paverpti biški, kad tikta žiūriesu, puoterius kalbiesu, kad tikta mama tèn ne-

²⁰ *Ten pat*, l. 15.

²¹ *Ten pat*, l. 22.

pareitu greit, kad aš tik gaučiau paverpti biški, ton kalvaratą pasukti, nu vo tuoks tabuva pruots da, tuoks pruots, je, da buva da.

D. S. *O ar nenusibosdavo, kai mokindavo tų poterių?*

*Nu nusibuosdava, žina, nusibuosdava vaikams, nuori pabiegiuoti, nuori pažaisti, nuori viskuo, nu tai visuokių, kap tas, bėdų būdavo, visuokių bėdų*²².

Pasakojime pateikiamas literatūroje aptartojo verpiančios moters vaizdinio ir vaikų mokymo variantas kasdienybėje. Aptariamoji situacija atskleidžia vaiko norą, sustiprėjusį mokantis poterių šalia verpiančios mamos, ir šio noro įgyvendinimą padedant išmoktiesiems poteriams. Čia religingumo mokymui suteikiama dvejopa prasmė: jis kontrastuoja su vaikyste ir tarsi trukdo įgyvendinti kylančius norus, tačiau įgytoji religinė praktika padeda išsipildyti tiems patiems vaikystės norams – ji prisitaikoma saviems tikslams. Taigi religingumą formuoja ir religinės praktikos įprotis, ir šio įpročio iš karto teikiama nauda – greitas išmoktų poterių pritaikymas.

Vaikas nuo pat mažens įpratamas ne tik kasdien kalbėti poterius, bet ir taip elgtis pagal pasitaikančias situacijas. Tam pretekstas gali būti ir gamtos reiškiny. Pavyzdžiui, per perkūniją, kad išvengtų nelaimės, visi šeimos nariai klūpodami kalba poterius. Vaiką taip elgtis per perkūniją įpratina ne tik bendrieji šeimos elgsenos principai, bet ir baimės galia, juolab kad kai kurie perkūnijos rezultatai yra akivaizdūs. Pateikiamame pasakojime ne tik aptemsta kambarys, girdimas perkūnijos trenksmas, bet ir suskeldėja beržas, išdūžta langai. Šioje situacijoje panaudojama jau įgyta religinė praktika nereikalaujant jos efektyvumo įrodymų.

„Kap perkūnija griaustinis užieje, kad beržą trėnki, ta pri ribuos beržas buva, suskeldėji į žiburukus, kap ji degė, ti mede prakura padiesi, žiburuku kap siera kažkuoki baisiausi buvo, prisirita jau tas beržas, tap sukritom unt kelių, šaukėm: „Dieve, pagelbėk, Dieve.“ Lunga brr – visi išbyrieji, visi lunga, tuoki griaustini baisi, užtema kumbarys visas baisiause, vo mas dar maži tebuvuom vaika, baise išsigondom, kad ons trėnki ton berža ir mas baise tuos baimis turiejom, i dabar bijau, gaisrą matau, bijau, perkūnijos bijau. Vot maža išsigondau i bijau [...].

D. S. *O kai, sakot, suklupdydavo, meldavotės, tai ar padėdavo?*

*Nu meldavomės, nu kas, nu diel Dieva tyk mes jautemuos, kad mata, trenkė ton berža, nepataiki ton sriauta, kita berža ir iš tuo tronksma ty lunga seni buva ir išbyrieji ty lunga, ta mes tyk baimės baisiause turiejuom, ka ty lunga išbyrieji, nu vo tuoki pati sruovie pasitaiki, tuoks tuoks tuoks likims žmuogaus*²³.

Jauniausios kartos atstovas prie šeimos veiklą tvarkančių moralinių normų, o kartu ir religingumo įpratimas reguliarų jų norų ir religingumo mokymą derinant su vaikystės amžiaus tarpinio ir įvairių gyvenimo situacijų poreikiais.

²² *Ten pat*, l. 17.

²³ *Ten pat*.

Asmens drausminimas ir drausminimasis. Moralinėms normoms formuoti pasitelkiama drausmė. Atsižvelgiant į tai, jog pasakotoja vaikystėje kurį laiką praleido ne tėvų, o senelių ir mamos seserų namuose, galima palyginti moralės, o kartu ir religingumo diegimą skirtingų šeimos ir giminės narių namuose. Pažymėtina, jog to griežčiau mokyta senelių ir tetų namuose.

„Lypdava lypdava lypdava lypdava lypdava, tėvelis i mama sakydavo, labiau, ka pri babūnis būdavom, tai jau vakari nabeisi gulti jau puoterius napakalbiejįs, atsiprausi vakari burną, eisi gulti, jau tap pasikalbi puoterius, žiūries, akimis ganys, tap ka jau... [...] Aš pri babūnis, pri mamas, kap mama turieji skuolos savo seseroms, i babūni buva, tai už ton skuolą tada būdavom, ta babūni arba ciuocis ganys mumis, vaka, į šuokius nevalnu. Tik atiej diedi, paleida moni nu karvių, ir tén kaimynų, tén pat, buva šuokis, ir aš tuoki nuejau, [...] kanapinį tuoki sukni apsvilkusi, juk žina, nieks nadavė, pri ciuocis buvau, Jezus, [...] neklausk, ir aš nuejau tén, pastovėjau su vaikas. Nu kas buva, parėjau – naileida i truoba, kumbarie ciuocis gulti, liepė puoterius kalbieti, ta paskiau diedi išgirda, pasišaukė moni, duris atidarė, par duris įleida. Kas įleido? – tardymys rytmetį.

D. S. Tai kiek jums metų galėjo būti?

Nu kas, aš vaiks, dvylikas metų, trylikas, ar keturiuolikas, ar šešiuolikas metų. [...] Kap tas vaiks buvau, kuojis buvo suskirdusis, kraus par kuojines biega, tas atiej diedi, karvi pagani mon tada, karvis, trys karvis buva, pagani, saka, iak pažiūriek, kas ten vakarelie yr, saka; paspuoksuojau i tada puoterius lypi kalbieti. Bausmie buva, Dieve, dabar vaikams raškaže, nie tų puoterių riak, prievartas nier, nieka, nieka, nie bausmies, nie drausmies, vo ka mas auguom, kuoki buva disciplinas, vaje, vaje.

D. S. Tai ar daugiau ciocis versdavo poterius kalbėt, ar kai pas mamą gyvenot?

Mama kai kap biški laisviau dūdava, da tap ne tap, o jau pri ciuoces kap buvom, sava kap vaikų naturieji, nu tai jau skūra dyri kap begalieji“²⁴.

Pagal bobutės ir tetų mokymą, kasdieninė religinė praktika yra būtina ir nepripažįstanti jokių, net ir retų, nuolaidų. Būtent pramoga suvokiama kaip galinti pažeisti religinės praktikos ritmą. Kasdieninį pratinimą kalbėti poterius šiuo atveju apibrėžia priežiūros ir kontrolės matas: „žiūries, akimis ganys“. Pagal šių moralės ir religingumo formuotojų logiką, pažeidus religinių praktikų ritmą būtina bausmė. Tai siejasi su Michelio Foucault pateikta drausminančios bausmės samprata. Jis rašė, jog „disciplinarinės bausmės sfera – nepaisymas, viskas, kas neadekvatu taisyklėms, visa, kas nuo jų tolsta, žodžiu, nukrypimai“²⁵, o „disciplinarinės bausmės funkcija yra užlyginti nukrypimus“²⁶. Vienas iš bausmės

²⁴Ten pat, l. 27–28.

²⁵Foucault M. *Disciplinuoti ir bausti. Kalėjimo gimimas*, Vilnius: Baltos lankos, 1998, p. 215.

²⁶Ten pat, p. 216.

elementų nagrinėjame pasakojime yra reikalavimas kalbėti laiku nesukalbėtus poterių, t. y. atkurti pažeistą tvarką. Pažymėtina, jog poterių kalbėjimas yra ir religingumo ugdymo priemonė, ir religingumo kūrimą disciplinuojanti bausmė. Taigi bausmė yra sudėtinė moralės, o drauge ir religingumo formavimo dalis, normalizuojanti pažeidėjo elgseną ir religinių praktikų ritmą.

Kaip pati „pažeidėja“ vertina savo drausminimą minėtoje situacijoje?

Jos manymu, bausmė neatitinka „pažeidimo“: „pastovėjau su vaikas“, „našleida i truoba“, „paspuoksuojau i tada puoterius lypi kalbieti“. Pramogoje dalyvavusio vaiko požiūriu, tai net nebuvo pramoga, tik tam tikras, gana menkas, kasdienybės praskaidrinimas: „aš tuoki nuejau, kanapini tuoki sukni apsilvilkusi“. Šiame kontekste dėdė švelnina discipliną: jis paleidžia vaiką nuo karvių, pats jį pavaduoja, o vėliau įleidžia į namus. Jo asmuo atitinka „normalų“ suaugusiojo auklėtojo įvaizdį.

Nors religingumo formavimo procesą pateiktame pasakojime apibūdina įvairūs šeimos nariai – tėvai, boba, tetos, dėdė, jo drausminimą daugiausia apibrėžia vaikų neturinčios tetos asmuo („sava kap vaikų naturieji“).

Laiko matmuo sudaro kontrastą tarp pasakotojos ir dabartinės jaunosios kartos ne tik religingumo kūrimo, bet ir apskritai auklėjimo būdų. Juos skiria disciplinos kategorija: „nie tu puoterių riak, prievartas nēr, nieka, nieka, nie bausmies, nie drausmies yr, vo ka mas auguom, kuoki buva disciplinas“.

Diegiant bendruomenėje priimtas moralines normas, būdingi ir prievartinio, ir savanoriško asmens drausminimosi aspektai. Šių abiejų aspektų susipynimą iliustruoja šventos vietos lankymas, kur pastebimos ir paties asmens, ir jo šeimos narių pastangos. Pažymėtina, jog šeimos nariai šventos vietos lankymą mano esant naują jaunosios kartos asmenims. Tik šiuo atveju ne visiškai palanki šeimos gyvenamosios vietos padėtis, t. y. didelis atstumas (dešimt kilometrų) iki bažnyčios, ypač vaikui. Tačiau šioje situacijoje atsiskleidžia ir paties vaiko iniciatyva – begalinis noras eiti į bažnyčią ir jo įgyvendinimo svarba. Kartais susidaro įtampa tarp vaiko noro ir jo fizinių galimybių. Fizinis kūnas ir padeda formuoti asmens religingumą, ir trukdo tam (pavargsta kelyje).

Tetos Leokadija ir Juzefa Stirbaitės su drauge (viduryje). Pirmoji buvo tretininkė. „Anos visas buva davatkas, visas eidava į bažnyčią.

Čia Žolių šventė, matyt, buva“.

Laukuva. V. Astrauskienės (Jucevičiūtės) nuotr.

„Nu jau ka vedies, mas jau buvom kuokių penkių metukų, septynių metukų, ka tievelis atvažiuodavo su arkliu, veždavos, pavargdavom, kiti riekėm, baisiause nabipejom kuojuoms.

D. S. O ar patikdavo vaikams bažnyčioj?

Nu kap nenoriesi.

D. S. Toli eit.

Tuoli eiti vis dėlto, ir mama i pykdavo baisiause, nu tai ner-vuosis baisiause, pavargsam, nabipeinam kuojuoms, žina, vaika maži. Atsimenu, vyna syk i mušti gavusi esu. Pavargau – riak mama nešti, sunku mama, o čia pavargau, juk žina, vaiks, kuojas paskauda. Tam vaikū dešimts kilometrų nueiti juk žina kas yr²⁷.

Noras nueiti į bažnyčią ir galimybės tai atlikti reikalauja būtinai disciplinuoti asmenį, tiek iš išorės, tiek iš vidaus. Tai svarbu ir bažnyčioje. Atrodo, savaime suprantama religinių praktikų bažnyčioje svarba ir vaikiškomis pastangomis stengiamasi nenusikalsti įprastai bendruomenės tvarkai. Ypač ryškus poreikis sutvarkyti asmens fizinį kūną, t. y. jį reikiamą laiką išlaikyti vienodoje klūpėjimo padėtyje. Nedaroma net menkiausia nuolaida: „noriesam ant kolnikiu atsitūpti, biškeliuk prisiklaupti, mama tujau ir timpdava ar už ausys, arba už petys, vaikeli, kad nesieskis ont kulnų“. Pateiktuju atveju mama yra tas ramstis, kuris padeda disciplinuoti dukters kūną, kai jau nepakanka jos pačios pastangų. Pažymėtina, jog pasakojime pateikiamoje asmenį drausminančioje situacijoje ryškus nepasiekiamo materialaus objekto – suolo – vaizdinys. Galimybę juo pasinaudoti visų pirma apibrėžia socialinė padėtis. Taigi asmens drausminimo(si) bažnyčioje būtinybė susijusi su šeimos neturtu – drausminimo(si) nereikalaujančia turtingumo priešprieša. Minėtojo disciplinavimo pasekmės – nuovargio ir fizinio skausmo pojūčiai – reikalauja būtino atokvėpio vos tik išėjus iš bažnyčios. Šiame pavyzdyje laiko matmuo taip pat sudaro kontrastą tarp asmenį drausminančio ir nedrausminančio religingumo formavimo būdų. Pirma, religingumo kūrimas palengvėja bažnyčioje padaugėjus suolų. Antra, dėl suaugusiųjų ir vaikų elgsenos bažnyčioje skirties toleruojamas vaikų nedrausmingas ir jų nedrausminantis elgesys.

„Vot baise vargdavuum, mas, vaika, noriedavuum su mama eiti, nusikaliedavom numūse, ka reiks bažnyčiuo išklūpėti, ilga, tris valondas, būdava bažnyčiuo nie tų suolų būs, nie nieka, noriesam ont kolnikiu atsitūpti, biškeliuk prisiklaupti, mama tujau ir timpdava ar už ausys, arba už petys, vaikeli, kad nesieskis ont kulnų. Tap pavargsti, kele paskaust baisiause.

D. S. Iš vis nebuvo suolų?

Nabuva. Buva tikta puonams suola, kur baguotym puonams keli suola ir viskas. Patyms biednyms nabuova, ta įsives į vidurį bažnyčias, bijuosi pajudieti. Ta tyk privargsi, kai išeisi, ta jau unt žemis siesi tyse a ont šventuoriaus pasilsiet

noriesi, tap kele paskaus baisiause.

²⁷ES, b. 2187, l. 18.

D. S. O tai kada atsirado tie suolai?

Ti gal atsirada pri rusų laika čia atsirada, vo čia jau Smetuona laiki, ka mas auguom, vaika buvom doylekas metų, kad ejom pri Komunijas, ti kon, nabuva tų nieka nieka nieka. Buva, įsives mama į bažnyči ir turiesi tap nepakušiet nepakušiet, vo daba vaika biegiuo po bažnyči, tap kap, kap tas, arba po namus arba kiemi kad skraida vaika, mums nabuva nie pajudieti²⁸.

Dar vienas pavyzdys parodo asmens drausminimo(si) būtinybę. Tai pasakotojos ruošimas(is) Pirmajai Komunijai. Tačiau aptariamai situacijai nebūdingas bažnyčios lankymui įprastas entuziazmas. Moteris šį ruošimą(si) įvertina kaip drausminimo(si) perviršį.

„Būdava davatkas, dvi davatkas buva, specialias kur mus puoterius muokina.

D. S. Laukuvoj?

Laukuvuo.

D. S. O pavardžių neprisimenat?

Stoncelati ir Milgaudati.

D. S. O ilgai jus mokino?

Nu nažinau kyk ten laika tén, kad napasakysu, daba nabatmenu kyk laika.

D. S. Ar dažnai eidavot?

Nu kuožną dyną.

D. S. Pėsčiom?

Pieškom eidavau, je. A pri kuokiuos davatkas pridūs vaikus į nakvynį, a pas giminaitį kad būs, jau kad jau nuolatuos.

D. S. Ar patikdavo?

Nu vo par daug disciplinas didelis buva ir atsisėdi ir varyk, kap tasa, ir užpakalys, ar valgyt noriesi ar kon³⁰.

Aptarti pasakotojos drausminimo(si) vaikystėje atvejai, kuriuose daugiausia atsiskleidžia lyties apibrėžiami vaidmenys – bobutės, tetų, mamos, prie Pirmosios Komunijos rengusių moterų. Vėlesniame amžiaus tarpsnyje – „kap jau panas buvuom“ – taip pat neišnyksta asmens priežiūra. Tėvų vaidmenį šiuo atveju atskleidžia dukters priežiūra šventą dieną. Viena vertus, jie šventą dieną ragina dukterį eiti į bažnyčią. Kita vertus, tądien vakare jie ne visuomet ją išleidžia į šokius arba bent jau pasitinka iš šokių pareinančią, „kad nesugriešytum karts kame kur kap“. Nors tokio moralinio dukters drausminimo būtinybę apibrėžia laikas – „banditizms tas buvo“, – tam svarbus ir bendruomenės, ir tėvų religingumas – „tuokia tikyba buvo“.

„Vo sekmadynias iadavom į bažnyči kartas, je kur šuokes būs, kap jau panas buvuom, į šuokius eidavuom karts vakari, je tieva išleis, daugiausia tieva neišleisdava. [...] Ne-

²⁸ Ten pat, l. 14–15.

²⁹ Ten pat, l. 61.

išleisdava. Dėl banditizms ka buvo. Mūs jaunystie – banditizms tas buvo, tujau pastuos bandita kielī, vaikeli, tujau trukdymis būdava, bijuodavuum, kad būt kur ne kuoks susišaudymis a kas, i neleisdava tieva, a tieva ateis ir iš šuokių parsives, vo, tuokia tikyba buvo, kad nesugriešytum karts kame kur kap ir viskas“³⁰.

Asmenį drausmina tėvų ir kitų šeimos narių priežiūra, taip pat vietinės bendruomenės narių dalyvavimas rengiant prie Pirmosios Komunijos. Tvarką palaikydavo elgseną normalizuojančios bausmės taikymas bei kūno ir moralinė disciplina. Tačiau šiame kontekste pastebimas ir savanoriškumo aspektas. Taigi asmens drausminimas(is) įtvirtina moralines elgsenos normas ir drauge formuoja jo religingumą. Kaip šiame moralės ir religingumo kūrimo kontekste įsivaizduojama autentiška, arba tikra, religinė tapatybė ir toks pat religingumas?

Tikros religinės tapatybės: religingumas ir moralė. Tikras religingumas suvokiamas kaip „tikras tikėjimas“. Jis įsivaizduojamas kaip gana retas socialinis kultūrinis reiškinys. Įkurdinamas konkrečioje geografinėje vietoje ir istoriniame laike – Laukuvos miestelyje „Smetuon laiki“. Jis tapatinamas su konkrečiomis asmenybėmis, priklausančiomis religinei tretininkių bendrijai. Kuri religinė tapatybė yra tikra, o kuri ne, nustato ne tik jų visuomeninių ir religinių praktikų intensyvumas, bet ir moralinės elgsenos kokybė. Šiai elgsenai įvertinti ypač palankus šeimos kontekstas, kuriame išryškėja, ar religinė tapatybė tikra, ar ginčytina. Tai nustatoma pagal asmens santykius su šeimos nariais: „*nu kap tu gali būti tikonts žmuogus, jeigu tu skriaudi, maistą slepi, [...] nabaplauni*“. Pasirodo, jog gausioje vietinėje tretininkių bendrijoje tikrų religinių tapatybių yra trejetas. Joms būdingas „*tikras tikiejims*“. Išskirtinis jų religingumo bruožas – religinių praktikų ir moralinės elgsenos dermė. Šios tikros religinės tapatybės skyrėsi nuo kitų bendrijos asmenų, kurie atlieka religines praktikas, tačiau jų moralinė elgsena yra priešinga tikrų religinių tapatybių elgsenai:

„[...] tikta aš tyk Laukuvuo žinau Smetuon laiki buvo tuoki Stapanij, Stapanij, tretininki, dabar tén jau tén buvo organizatuorė, ta ton ta jau tikra, pasakau jau, ta ta tikiejima buvo baisiausi, tikyba, tikiejima, ir paskiau buvo tuokia Šimkutė, ir vėl, nu tai jau an(a), kas biški negera, sakys: muoterielis, būkiam geras, būkiam tap, darykiam tap, darykiam. Tikta tas dvi turiejau tuokias tikončias, vo palauk, trečia dar kur buvo vaikelius mokindava, Stoncelati, nu tai jau tris tas.

D. S. Tai jos visos trys tretininkės buvo?

Tretininkės buvo, al jau tai jau tuos tai jau tikras, galiu pasakyt, tikras tikiejims, o kad dabar tretininkė tu esi, tu pamaldi esi, tu meldys, o tu savo seseris skriaudi, nu maista skriaudi, a bruolį nu maista, aš tuokias pasistebiejusi. Nu kap tu gali būti tikonts žmuogus, jeigu tu skriaudi, maistą slepi, kuokį maistą valgyti ir skriaudi a bruolį, a seserį, ar tu tén, kap tas, nabaplauni i ons surūgis

³⁰Ten pat, l. 21.

sutruoškis žmuogus y, ir ons, kap tas, vargi vargst, aš napripažinau tuokį žmuogų.

D. S. O pas jus čia daug tų tretininkų buvo, kiek prisimenat? Būdava būdava laba daug, dabar jau ne, jau dabar, o kap mona šita ciuoci buvo, laba daug būdava...“³¹.

Atkreiptinas dėmesys į tai, jog, pirma, visą pasakotojos gyvenimą išliko tas pats tikro religingumo ir tų pačių tikrų religinių tapatybių vaizdinys. Antra, šios religinės tapatybės egzistuoja už šeimos ribų, tačiau šį vaizdinį suformavo, būtent, artimas šeimos narys – mama.

„Mat nu vaikystis aš pripažinau, nu vaikystis. [...] Mama mon sa-kydava, kai mon mama primindava, kad tuos ta jau tikončias buvo baisiause, tuos trys“³².

Taigi paaiškėja, jog artimas šeimos narys garantuoja tikrą religingumą ir tikras religines tapatybes.

Religinio autoriteto baimė ir švietimo institucijos tarpininkavimas. Formuojant religingumą pagrindinis vaidmuo tenka šeimai. Religinis autoritetas – kunigas – yra šio proceso nuošalėje. Neneigiamas jo dalyvavimas kuriant religingumą, tačiau jį apibrėžia emocijos, būtent, baimės jausmas, apimantis vien išgirdus ar pamačius jį atvykstant. Švietimo institucija – mokykla – šiame kontekste yra tarsi tarpininkas, nes, būtent, joje ir įvyksta „baisieji“ susitikimai su religiniu autoritetu. Dėl laiko matmens susidaro kontrastas tarp ano asmens ir dabartinių vaikų vaikystės emocijų būsenų: „drebiejuom“ ir „juokiuos baimis“.

„[...] ejom mokykluo, mokykluo puoterius mokins, mas tyk pirma, kai mokykla ejom, tyk baimingi buvuom, pamatysma, kunigs, pasakys mokytuoja, ka kunigs atvažiūs, mas drebiesma. Mas pamuokuos namokiesma – mas tuos baimis neturiesma, ale tuos tikybas drebiejuom baisiause baisiause. Ateis, kai kunigs įeis į mokyklą, mas jau pilni buvom, iš virpuli drebiejuom, vo dabar, fu, jergau, juokiuos baimis natur nieks. Juokiuos baimis“³³.

Religingumas ir daiktai. Nagrinėjamu atveju per Pirmąją Komuniją asmens turėti ir naudoti daiktai – žvakė, rožančius, škaplierius, medalikėlis, šventas paveikslukas, maldaknygė, vainikėlis – įtvirtina atmintį apie Pirmąją Komuniją ir dauguma jų tarsi užtikrina sukurtojo religingumo tęstinumą visą asmens gyvenimą. Dėl šeimos socialinės padėties – neturto – per Pirmąją Komuniją asmens vilkėta suknelė ir avėti batai nėra įsameninti, nes juos vilkėjo ar avėjo ir kiti vaikai. Bendra nuotrauka vizualiai įprasmina atmintį, tačiau susidaro išpūdis, jog religingumas materializuojamas, būtent, asmeniui priklausiusiais ir tebe priklausančiais daiktais. Juos būtina saugoti.

³¹ *Ten pat*, l. 16.

³² *Ten pat*, l. 19.

³³ *Ten pat*, l. 17.

Kaip išimtis daiktas gali būti panaudojamas kitiems šeimos nariams, pavyzdžiui, Pirmosios Komunijos žvakė sudeginta per vyro laidotuves. Jos panaudojimas šiuo atveju yra svarbesnis negu tolesnis saugojimas. Tačiau daugumą daiktų yra svarbu saugoti. Žinoma, ne visi daiktai turi vienodą galimybę materializuoti atmintį. Pavyzdžiui, škaplierius sudūli. Vainikėlis taip pat sutrupa, tačiau šiuo atveju ir pakitęs jo pavidalas įtvirtina atmintį: „*sutrupėjo, ant viškų tebėr postalčiukuo spintukėj*“³⁴. Ne visuomet svarbu žinoti labai tiksliai daikto laikymo vietą; svarbiausia yra žinoti, jog jis yra saugomas. Pakanka, jog žinoma, kad šventas Marijos paveikslukas, gautas, atrodo, iš kunigo, „*tebėr knyguosi kažkur idiets*“³⁵.

Pažymėtina, jog daugumą daiktų Pirmosios Komunijos proga asmeniui parūpino mama, be to, ji vienintelė iš šeimos narių tądien ėjo kartu. Tikrą ir simbolinį mamos vaidmenį formuojant dukters religingumą išreiškia dukters žodžiai, jog tą dieną ją „*mama už runkas pasigriebi*“³⁶. Todėl su Pirmąja Komunija susijusių daiktų saugojimo būtinybę lemia, būtent, mamos liepimas taip elgtis.

„*Nu ot atmintį. Ir ražončių tap sauguoju, kap akį kaktuo. Mama tap saki: sauguok, turiek, kap akį kaktuo*“³⁷.

Atkreiptinas dėmesys į daikto vaidmenį įtvirtinant ryšį tarp religinės ir apskritai asmens tapatybių.

Išvados. Pasakotojos religinė tapatybė yra neatskiriama nuo jos šeimos religinio tapatumo. Šis grupinis religinis tapatumas įtvirtina jos ir visų kitų šeimos narių religines tapatybes, tačiau jo

*Pirmoji Komunija
Laukuvoje 1938 m.
Iš K. Šetkaus
albumo*

³⁴Ten pat, l. 7.

³⁵Ten pat.

³⁶Ten pat.

³⁷Ten pat.

vientisumą garantuoja vyresnių šeimos narių religinės tapatybės ir religingumas. Vyresniųjų šeimos narių religingumas formuoja švento ir nešvento laiko bei vietos skirtimi pagrįstą šeimos ir bendruomenės gyvenimo ritmą, kurį apibrėžia darbinės etikos principai ir bažnyčioje avimo apavo vaizdinys. Tuo būdu formuojamas ir jaunesnės kartos asmens religingumas. Pažymėtina, jog jis kuriamas kolektyviškumu pagrįsto vietinės bendruomenės religingumo kontekste.

Šeimoje nuo pat mažens kuriamas, ugdomas bei puoselėjamas asmens religingumas įgyja prigimtinį aspektą. Jį daugiausia formuoja artimiausi šeimos nariai – tėvai ir kiti šeimos bei giminės nariai, kuriuos su pasakotoja dar siejo ir gyvenamosios vietos bendrumas. Pagrindiniai pasakotojos religingumo kūrėjai yra jos tėvai, o pati pirmoji – mama. Ji ne tik pirmoji supažindina su religingumu (tikėjimu), bet ir daugiausia rūpinasi religinėmis praktikomis. Be to, mama formuoja ir tikro religingumo, ir tikrų religinių tapatybių vaizdinius – suvirtina jų tikrumą visą pasakotojos gyvenimą. Pažymėtinas senelių ir jų pasaulėžiūros bei jų „kitokio“ religingumo vaidmuo formuojant anūkės santykį su

religija. Atkreiptinas dėmesys, jog moteriškosios lyties asmenys aktyviau dalyvauja formuojant asmens religingumą. Pavyzdžiui, formuojant gyvenimo ritmą šeimoje ryškesni šeimos moterų – bobutės, mamos, tetos – vaidmenys. Be to, bobutė ir teta yra griežtesnės vaiko religingumo kūrėjos. Tetos vaidmenį apibūdina jos socialinės padėties (t. y. savo šeimos neturėjimo) ryšys su priklausomybe tretininkų bendrijai. Dėl to ji ne visuomet laiku atsižvelgia į jaunosios kartos šeimos nario poreikius, kuriuos paryškina amžiaus tarpsnis. Tokioje situacijoje susidaro įtampa tarp skirtingų kartų atstovų. Vyrių vaidmenys išryškėja akcentuojant, jog jie lygiaverčiai dalyvauja formuojant asmens religingumą. Pavyzdžiui, abu tėvai kuria dukters religingumą. Senelių religingumas nustato šeimos darbo etikos šventą dieną taisykles. O asmenį drausminančioje situacijoje dėdė pasirodo kaip disciplinos švelnintojas.

Be šeimos ir giminės narių, asmens religingumą formuoja ir vietinės bendruomenės nariai, t. y. prie Pirmosios Komunijos rengusios moterys, tačiau jų vaidmuo jau antrinis. Šiame procese religiniam autoritetui priskirtinas šalutinis vaidmuo, kurį apibrėžia baimės jausmas. Švietimo institucija – mokykla – šioje situacijoje tarpinin-

Vladė Astrauskienė (Jucevičiūtė) prie savo namų Laukuvoje. Rankose laiko tris rožančius, iš kurių vienas – žaliasis – naudotas per Pirmąją Komuniją. Kitą – mėlynąjį – nusipirkusi ir naudojanti, nes bijanti prapuldyti Pirmosios Komunijos rožančių. Trečiasis – baltasis – dovanotas anūko. 2001 m. D. Svidinskaitės nuotr.

kauja, nes mokykloje ir įvyksta susitikimai su kunigu.

Jaunosios kartos atstovas prie šeimos veiklą tvarkančių moralinių normų ir religingumo įpratimas reguliarių jų mokymą derinant su vaikystės amžiaus tarpsnio ir įvairių gyvenimo situacijų poreikiais. Drausmė padeda įtvirtinti moralines elgsenos normas. Šioje vietoje pasitelkiama ir asmens elgseną normalizuojanti bausmė, ir kūno drausminimas. Drausminimo(si) poreikį šeimoje, taip pat ėjimą į bažnyčią ir būtinų religinių praktikų atlikimą joje paryškina šeimos socialinė padėtis: neturtas ir palyginti didelis atstumas iki bažnyčios. Šioje situacijoje pažymėtinas prievartinis ir savanoriškas asmens drausminimas(is).

Vaikystėje susiformavusiam tikro religingumo vaizdiniui būdinga religinių praktikų ir moralinės elgsenos kokybės dermė. Pažymėtina, jog toks religingumas būdingas tik trimis vietinės bendruomenės narėms, priklausiusiems tretininkų religinei bendrijai. Taigi įvertinamas ne tik šeimos, bet ir vietinės

bendruomenės religingumo moralinis matmuo. Tikros religinės tapatybės egzistuoja už šeimos ribų, tačiau ir vietinėje bendruomenėje jų nėra gausu.

Pažymėtinas per Pirmąją Komuniją asmens turėtų ir naudotų daiktų vaidmuo atminčiai įtvirtinti. Juos stengiamasi saugoti visą gyvenimą. Susidaro išpūdis, kad sukurtasis religingumas materializuojamas asmeniui priklausiusiais daiktais.

Taigi nors asmens religingumas formuojamas ne tik šeimos, bet ir vietinės bendruomenės socialinėje kultūrinėje aplinkoje, šeima yra branduolys, garantuojąs savo nario religingumą ir visų šeimos narių religinių tapatybių vienovę.

Antžeminė koplytėlė ant apvaliai tašyto akmens Laukuvos bažnyčios šventoriuje. 2002 m. A. Petrašiūno nuotr.

Straipsnis „Versmės“ leidykloje gautas 2003 02 13, spaudai parengtas 2008 07 03. Straipsnis spausdintas „Lietuvos valsčių“ monografijoje „Laukuva“ II dalis, Vilnius, *Versmė*, 2008, p. 252–269 (vyriausiasis redaktorius sudarytojas Virnigijus Jocys).

Straipsnis interneto svetainėje www.ilt.lt skelbiamas nuo 2008 07 30.